[נסמנית קיפחת דגן ר"ש הגדל במקומות לחים (דצמבר 2021)]

כתבה ערגה אלוני

פתיח: **נסמנית קיפחת *Brachiaria mutica***, צמח גבוה ר"ש עשבוני, המשתייך לדגניים. הגבעול קנה חלול, העלים שעירים דמויי סרגל מסורגים. התפרחת מכבד ארוך עם אשכולות דלילות בראש הקנה. באשכול מסודרות שיבוליות בשני טורים בכל שיבולית שני פרחים. הצמח אוהב חום וגדל במקומות לחים. בארץ נכלל בין המינים בסכנת הכחדה.
תגיות: רב-שנתי, שלוחות, קנה, לשונית.
———————————

נסמנית קפחת Brachiaria mutica (בשמה הקודם **דחנן קפח.** השם שונה ע"י האקדמיה ל-נסמנית קיפחת). הינו צמח רב-שנתי גבוה 1-1.5 מ', המשתייך למשפחת הדגניים שמקורו צפון ומרכז אפריקה והמזרח תיכון. לצמח בבסיסו שלוחות אופקיות שרועות על הקרקע או מפותלות בין מינים שכנים. השלוחות משתרשות במפרקים ומצמיחות גבעולים שהם קנים חלולים נושאי עלים ובראשם תפרחת זקופה.

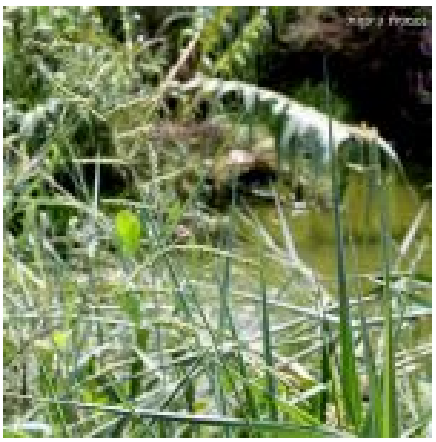

נסמנית קיפחת. מימין תפרחת הצמח ארוכה וזקופה. באמצע: קבוצת צמחים הגדלה קרוב למים בנחל אלכסנדר. משמאל: קבוצה נוספת השתלטה על הגדה. צילמה ערגה אלוני©

העלים מסורגים על הקנה, בנויים משני חלקים ברורים. נדן ארוך ומחוספס תחילתו במפרק, גלול סביב הקנה ובעל עורקים מקבילים. המשכו טרף ירוק דמויי סרגל בעלי שערות רכות ודלילות משני צדיו. אורכו כ- 10 ס"מ, רוחבו 4-8 מ"מ. בין שני החלקים מצויה לשונית עשויה שורת שערות.

נסמנית קיפחת: הגבעול קנה. נדן העלה עוטף את הקנה הטרף סרגלי הלשונית בנויה מטור שערות צילמה ערגה אלוני©

הפרחים מסודרים בתפרחת שהיא מכבד בראש הקנה אורכה 10-15ס"מ דלילה בת 5-20 אשכולות עם שיבוליות הנישאות על עוקצים קצרים (שמידע, פולק, פרגמן-ספיר 2011). השיבוליות ערוכות בשני טורים בצד אחד על ציר התפרחת. 5-9 שערות בהירות דקות וארוכות מעטרות את עוקצי השיבוליות. לכל שיבולית שני פרחים פרח עליון דו מיני המכיל שחלה עילית בת 2 צלקות סגולות מנוצות ואבקנים בעלי זיר ארוך ומאבק בעל שתי לשכות צמודות במרכזן דמויות סהר נטויים מטה. פרח תחתון אבקני. הגלומות אינן שוות בגודלן התחתונה קצרה, חסרות מלענים. הפריחה מאפריל עד דצמבר (פינברון-דותן. דנין 1991). הצמח מתרבה בדרך וגטטיבית באמצעות שלוחות וע"י נביטת הזרעים. לזרעים תקופת תרדמה ממושכת וכן בעיות בנביטה ובהישרדות נבטים כאשר מפלס המים גבוה.

נסמנית קיפחת. מימין: שערות דקות וארוכות מעטרות את עוקצי השיבוליות. באמצע: גלומות ירוקות חסרות מלען עוטפות את הפרחים. משמאל: האבקני נטויים והצלקות מנוצות. צילמה ערגה אלוני©

נסמנית קיפחת גדלה בטבע בבתי גידול לחים כמו אזורים מוצפים עונתית, ביצות, גדות נחלים ותעלות ניקוז, מישורי הצפה, גדות אגמים סכרים ותעלות מים (Hannan-Jones et al. 2012). הצמח יכול לגדול במקומות מוצפים מים שעומקם 0.3 עד 1.2 מ'. גבעוליו החלולים והעלים השעירים מציפים את הגבעול ע"פ המים, בעוד השורש אינו מותאם לטבילה מתמשכת. הצמח שורד תקופות קצרות בתנאי יובש (Orlando et al. 2002). הצמח מעדיף אזורים טרופיים גשומים עם כמות משקעים גבוהה. בארץ יכול לגדול בכמות משקעים נמוכה בסמוך למקור מים. הצמח אוהב חום ומעדיף שמש מלאה. גדל במהירות בטמפ' של 22 מעלות צלזיוס. מתחת ל-15 מעלות צלזיוס מפסיק לגדול. בכפור ובשריפות ניזוק נופו אך הצמח לא מת והוא מחדש את נופו העליון. אע"פ שהצמח מעדיף קרקעות סחף הידרומורפיות, הוא גדל בקרקעות עם הרכב ותכונות שונות: כמו קרקעות חוליות דלות בחומר אורגני או קרקעות כבדות עשירות בחומרי הזנה. לצמח סבילות לחומציות נמוכה (pH 4,5) ולקרקעות אלקליות, ואינו רגיש למליחות בקרקע (Cook et al., 2005). בתנאי סביבה חמים ולחים באזורים טרופים וסובטרופים, הצמח יכול להיות אגרסיבי. יוצר עומדים צפופים וסבוכים ומשתלט על סביבתו. הוא מוכר כבעל השפעות אללופטיות ובכך נמנעת התרבותם של מינים אחרים בסביבתו. נחשב למין פולשני במולדתו ובארצות כמו:

פלורידה ודרום ארה"ב. אוסטרליה, מקסיקו ומרכז אמריקה ((CABI .

הצמח מוכר במדינות רבות באזורים החמים בעולם כצמח מספוא באיכות גבוהה. הצמח מגודל למרעה להאכלת בעלי חיים מעלי גירה (למעט פרות), או שנועד להכנת חציר או תחמיץ ידני (לא מתאים לקציר מכני). אבריו מכילים כמויות גבוהות של מים, הוא טעים ואיכותי לבע"ח. כמו כן הוא מתחדש וגדל מהר לאחר כרסומו ומותאם לאזורים שניקוזם גרוע, מהווה מקור מזון רב ערך למגדלי בע"ח. הוא מגודל גם באזורים מוצפים מים כצמח המונע סחיפת קרקע בגדות נהרות ומדרונות תלולים. צמיחתו המהירה ויכולתו להיות שרוע הפכו אותו למבוקש כצמח מייצב ומונע סחיפה. הוא מוכר גם כבעל תכונות אתנו-רפואיות והוא בשימוש ברפואה העממית. העלים משמשים כחומר חיטוי ומרפא למחלות עור.

תפוצתו של הצמח בארץ אינה רחבה. הוא גדל בגולן, בחוף הגליל ובגליל תחתון, בחוף כרמל, שרון, בקעת כנרות, ובקעת בית שאן, מדבר שומרון וערבות הירדן. (פינברון-דותן, דנין, 1991). במקומות אחדים בה גדל כמו: שמיר בעמק החולה, בעמק עכו, ובצפון פלשת הוא נכחד. בנחל אלכסנדר הוא מין מוגן. הצמח מוגדר בארץ כצמח "אדום" בשל הפגיעה המתמשכת בבתי-גידול לחים והיא הסיבה העיקרית להיעלמותו בחלק מהגלילות בהם גדל בעבר (שמידע, פולק, פרגמן-ספיר, 2011). תפוצתו בעולם רחבה. הוא גדל באזורים טרופיים באוסטרליה, בדרום אמריקה ובמרכזה, מזרח ומערב אפריקה, אפריקה המשוונית ודרומה. בדרום המזרח התיכון: בארצות המגרב, ספרד, מצריים, תימן, ישראל ולבנון. בדרום אמריקה תפוצתו טבעית, באזורים טרופיים אחרים הוא מתנחל צעיר.

<u>ספרות</u>

פינברון-דותן נ. דנין א. 1991. המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

שמידע, א., פולק, ג., פרגמן-ספיר, א., 2011: הספר האדום צמחים בסכנת הכחדה בישראל. רשות הטבע והגנים, המשרד להגנת הסביבה.

———————————————————————-

CABI- invasive species compendium Detailed coverage of invasive species, threatening livelihoods and the environment worldwide
https://www.cabi.org

Cook B. Pengelly B. Brown S. Donnelly J. Eagle D. Franco A. Hanson J. Mullen B. Partridge I. Peters M. Schultze-Kraft R. 2005. Tropical Forages: an interactive selection tool. Brisbane, Australia: CSIRO, DPI&F (Qld), CIAT and ILRI. http://www.tropicalforages.info

Chacón E. Saborío G. 2012. Red Interamericana de Información de Especies Invasoras, Costa Rica ([English title not available]). San José, Costa Rica: Asociación para la Conservación y el Estudio de la Biodiversidad. http://invasoras.acebio.org

FEIS: Fier Effects Information System www.fs.fed.us

Hannan-Jones M. Csurhes S. 2012. Para grass- Urichloa mutica. Invasive species risk assessment., Australia: Queensland Department of Agriculture, Fisheries and

Forestry. http://www.daff.qld.gov.au

==========

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: אלוני ע 2021 נסמנית קיפחת דגן ר"ש הגדל במקומות לחים (דצמבר 2021) פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 8.
https://www.kalanit.org.il/monthly_blooms/amaranthus_graecizans_novem/ber_2021